

Nam June Paik, *TV-chair*, 1974

Palimpsest

Eric de Kuyper

Flow (v)

1

Het Medium blijft maar doorkabbelen – 'flow, flow, little river' – het visje blijft maar doorzwemmen, tegen de stroom in. Wie houdt het het langst vol? Daar bestaat geen twijfel over... Doch de tegendraadse zwemmer in de televisiestroom heeft het dubieuze voordeel dat hij op zijn minst niet eeuwig hoeft te blijven zwemmen. Het staat hem vrij om zich, op het droge, met andere dingen bezig te houden: hij mag even zonnen, of een boek lezen, of een brief schrijven, of een interessant gesprek voeren. De stroom blijft toch wel stromen. Als hij er dan weer eens de zin in of de moed toe heeft kan hij weer in de stroom duiken en een paar honderd meter stroomopwaarts zwemmen, tegen het elektronische in.

Het Medium daarentegen is een gevangene van zijn eigen spiraalachtige eindeloosheid.

2

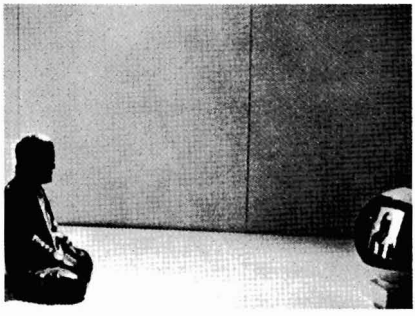
Zoals ik reeds schreef, en nog wel een paar keer duidelijk zal proberen te maken in alle toonaarden waarin ik gebekt ben: het Medium heeft weinig met *Beelden* te maken, heeft weinig te maken met Beeldcultuur. Het Medium heeft ook weinig te maken met actualiteit, omdat het geen historische dimensie heeft, wil of kan hebben. De historische dimensie, of beter gezegd het gebrek eraan, wordt dus het onderwerp van vandaag.

Het Medium heeft geen historisch besef omdat het per definitie eeuwige beweging, eeuwige stilstand, eeuwige actualiteit is. De elektronica heeft wat dat betreft de Natuur perfect nagebootst; beter nog: vervangen. Het mooie en zinvolle onderscheid tussen Natuur en Cultuur werd, zo lijkt het wel, ondergraven, geperverteerd. Of, als men het onderscheid toch wil handhaven, kan er misschien gesproken worden van een 'tweede Natuur' en een 'tweede Cultuur'. Gesynthetiseerde natuur; genaturaliseerde cultuur.

3

Wat betekent zo iets als 'het niet willen, het niet kunnen, het niet hebben van een historische dimensie' van het Medium? Het Medium *kan* geen historische dimensie hebben zoals een stroom geen historische dimensie heeft. *Wil* het Medium dan geen historische dimensie hebben? Dat wil het Medium juist wel, zeer intensief en obsessioneel zelfs. Maar dan bijna uitsluitend vanuit de actualiteit. Telkens opnieuw immers – in feite op een ononderbroken wijze – affirmeert het Medium dat het handelt over de actualiteit. Het roept en fluistert in alle lijnen en op alle kanalen dat het 'actueel' is. Dat het NU is. Dat het NU gebeurt in uw huiskamer. Soms live, meestal echter niet live. Maar steeds NU, voor u, op de buis

in de huiskamer. 'En NU volgt het Nieuws' kondigt het Medium aan. En nu is het het Nieuws. En dat was dan het Nieuws. 'Het is vandaag', zegt de buis. 'En volgende week méér', herhaalt elke serie na afloop. Vandaag doet men de belofte van de eindeloze wederkeer der dingen, de tracering van de cirkelgang zonder einde, de 'éternel retour'. Morgen, volgende week, volgende maand, zal zijn zoals vandaag. Zoals de natuur, en beter dan de natuur, lost de ene serie de andere af; vervangt de ene serie onopgemerkt de andere; seizoen in, seizoen uit. De enige schommelingen en wijzigingen die deze dagelijkse opeenvolging kenschetsen en differentiëren is er een van klimatologische aard. 'Af en toe een bui', 'Kans op vorst', 'afgewisseld met opklaringen'... De gebeurtenissen van het Medium zijn gelijk aan de gebeurtenissen van het klimaat. Geen wonder dat de 'weersvoorspellingen' het hoofdmoment, de onontbeerlijke kern uitmaken van elke televisiedag.

Nam June Paik, *Video-Boeddha*, 1974

4

Geen vuiltje aan de lucht. Geen vuiltje in het stromende water. Integendeel, het is precies deze stroom die ons van alle vuiligheid, dagelijkse sleur pretendeert te reinigen. Elke avond voor het slapen gaan de mentale hygiëne van de beeldenstroom.

Dat het water allang verontreinigd is – hoewel het er op het eerste gezicht fris en zuiver uitziet – is natuurlijk iets wat de ecologen al lang weten. Dat de rituele reiniging slechts een andere vorm van bezoedeling is geworden, ook dat is bekend.

5

Zo beschreven lijkt het wel alsof het Medium een soort oosterse filosofie geïnjecteerd heeft in het westerse denken, in onze westerse culturele gewenningen. Dit is voor een deel zeer zeker het geval. Of beter gezegd: er is veel in het Medium dat in feite heel on-westers is, aandoet, dat weinig

overeenkomt met onze westerse traditie en gewoonten. En daarom zeggen we misschien gemakshalve dat het oosterse trekken vertoont.

Die vreemde verhouding, in feite: die wederzijdse corruptie, tref ik als een symbool in een werk van Nam June Paik aan. De bekende installatie van het Boeddha-beeldje dat kijkt naar een monitor waarop zijn eigen beeld, continu, live, gereflecteerd wordt. Het televisiebeeld dat een Boeddhabeeldje laat zien, dat zelf voor het beeldscherm, als toeschouwer van zijn eigen eindeloosheid staat te kijken. Niets kan deze verhouding onderbreken, behalve een elektrische kortsluiting. Het Oosten gevangen in de spiegel van het Westen. Het Westen het Oosten simulerend om zowel Oost als West beter te kunnen ondermijnen; op één noemer te kunnen brengen.

6

Wanneer de stroom plots en onverwacht ophoudt met zijn gezapig kabbelen ontstaat er bij het Medium zo iets als paniek. Wanneer het rituele dagelijkse nieuws van half zes, zeven of acht uur door onvoorziene omstandigheden plots ook op een ander moment van de avond verschijnt als 'extra nieuws' omdat er 'iets vreselijks gebeurd is' of 'aan het gebeuren is', dan ontstaat er bij het medium steeds een grote angst.

Hoezo, hoe durft het 'nieuws' zich zo onaangekondigd en slinks aan ons op te dringen? Wanneer een voetbalwedstrijd door 'vreselijke omstandigheden' niet meer de normale duur beslaat, maar onderbroken wordt, of gerekt of afgebroken; wanneer de afloop en het verloop niet meer met de stopwatch te controleren zijn, breekt de Medium-chaos onvermijdelijk los.

Hoe tragisch de gebeurtenis ook is, ik vind zo'n situatie op de buis steeds van de grootste komiek. Men weet geen weg meer met het beeld; de commentaarstem stokt; de gepolijste zinnen draaien plots op vertraagde of versnelde snelheid. Kortom, het Medium weet geen raad met zichzelf, staat in zijn hemd. *Er gebeurt iets vreselijks.* En niet dat het 'vreselijk' is, is zo vreselijk, maar dat er iets durft te 'gebeuren'. 'Vreselijk' is dat onvoorspelbare gebeuren dat de goede orde van de televisie-avondlijke routine stoort. Voor het Medium is een 'gebeuren' immers steeds iets voorspelbaars, iets dat je op de telex afleest, iets dat je via de telefoon krijgt meegedeeld, iets dat in te roosteren valt. Een gebeuren is steeds iets wat controleerbaar is: een 'event' en geen 'accident'. Iets dat geregisseerd en geënsceneerd kan worden. Bij zo'n accidenteel voorval schrikt het Medium hevig. Je hoort het Medium luidop denken: 'Hoe is het in godsnaam mogelijk dat er iets in de wereld en de natuur is – gebeurt – dat in staat is de routine van het dagdagelijkse elektronische breiwerk in de war te sturen? Er is iets vreselijks gebeurd, dames en heren! Het rooster, de programma-avond wordt in de war gestuurd. En is er iets vreselijkers dan dat?'

De rivier treedt uit zijn bedding; de zee stroomt over. Een natuurramp. En door middel van zo'n gebeurtenis neemt de Natuur wraak op het Medium dat pretendeert in alles de reflectie te zijn van alles wat gebeurt.

7

Een schandaal, een nationale schande, riep de Britse publieke opinie geshockeerd uit toen de storm een paar maanden geleden zowel het eiland als de meteorologen verraste. Tegelijkertijd – slechts een paar dagen later – verschenen in de Britse zondagspers paginagrote reclames waarmee de advertentiebureaus door middel van actualiteitsfoto's van de storm hun omzet poogden te vergroten: reclame voor – uiteraard – verzekeringen, schokvrij staal, auto's, en meer van dat soort zaken. Een beelden-storm op het eiland van Thatcher.

Nauwelijks cynisch te noemen, eerder een vorm van Britse zwarte humor, dit inspelen van de reclamewereld op een natuurfenomeen. Mooi meegenomen en toch gerecupereerd als 'event', deze natuurramp. Een plaatje met een indrukwekkende mise-en-scène, en we hebben geen cent hoeven te betalen om het zo geënsceneerd te krijgen. Mooi gedaan van de natuur.

8

Hoe herinner ik mij 'de storm van toen'? Welke beelden bleven in mijn geheugen gegrift? Door welke samenloop van mijn omstandigheden werden ze überhaupt in mijn geheugen gegrift?

9

De hele nacht door kletterden de luxaflexen als een gek tegen het venster. De deur van de slaapkamer vloog telkens opnieuw open. Een raam diggelde aan scherven. Het zal wel storm zijn, dacht hij. Af en toe deed hij een oog dicht.

's Anderdaags zou hij naar de 'eilanden' gaan. Het woord alleen al vervulde hem met rillingen en ondefinieerbare angsten. Groningen was het meest noordelijke Noorden waar hij ooit heen had gewild. En de 'eilanden' waren nog een heel stuk noordelijker. De vanzelfsprekendheid en zelfverzekerdheid waarmee K. de tocht naar de 'eilanden' had voorgesteld en vervolgens gepland, hadden de diepgewortelde tegenstand en afkeer uitgewist. Hij zou zich in dit avontuur storten. Het was tenslotte niets meer of niets anders dan wanneer je geliefde je in de armen neemt en in je oor fluistert: 'Don't be afraid. This is only the top of the Empire State Building. You'll see: this has nothing to do with "falling in a void"; believe me, you'll see: it is like flying in the sky!'

En zo was het. Het eiland lag er als na een woeste storm rustig en vredig bij. En verlaten, zoals het bij een eiland past. Ook het strand lag clichématig uitgestrekt en verlaten. De wind woei ononderbroken zoals het hoorde; en de zee ruiste en bruiste in alliteratie.

Een mens, met een hond en een vriendin, wandelde op het strand. De mens zwaaide; de hond blafte; de vriendin glimlachte. Toen het trio al lang voorbij was besefte hij dat het collega P.V. was, wellicht heel verbaasd hem daar op dat eiland te ontmoeten, en niet zoals gebruikelijk 'per toeval' in de gangen van de Bioscoopbond of aan een tafeltje van Américain. De tocht naar het eiland, de wandeling op het strand, de reis terug op de boot vormden een 'gebeurtenis' die zijn dagelijkse 'flow' radicaal opengescheurd had. Zoals Mozes bij de Rode Zee in DE TIEN GEBODEN. *Zijn gast en gids merkte niet – eens te meer – welke kloof hij teweeggebracht had in zijn wanordelijke ordening der dagen. Het ravijn, de kloof, de scheur die vaak ook de naam draagt van liefde en verliefdheid.*

De gebeurtenis bracht hem in de war. Niet omdat die gebeurtenis zo brutaal en wereldschokkend was; integendeel zelfs, juist omdat die doordrongen was van een zachte vanzelfsprekendheid. Daarom moest zo'n gebeurtenis ook worden toevertrouwd aan pen en papier. De levenschroniqueur zou de sporen van de herinnering op z'n minst op papier vastleggen, opdat die ontcijferd zouden kunnen worden door een toevallige lezer, die er de signalen van zou weten op te vangen. De signalen die te kennen gaven dat er 'iets gebeurd' was, met iemand, daar en toen, op een eiland, na een storm. De storm die voor zovele nieuwslezers en beeldkijkers een gebeurtenis was geweest, en voor andere mensen een fatale ervaring.

10

De chroniqueur van de dag archiveert en reconstrueert het voortschrijdende dagelijkse leven. Een historicus doet min of meer hetzelfde.

Ook de beeldbuis noteert alles gedwee, zoals een seismograaf. Althans, die indruk wil het Medium wekken. Maar de signalen zijn vooraf geprogrammeerd, afgestemd op een regelmatige vloed. Af en toe ontvangt de Beeldbuis-seismoloog ook een afwijkend signaal, dat hij volgens eigen programmering niet kan weigeren. Dan ontstaat er een kortsluiting tussen het televisienieuws en het natuur-nieuws. Het Medium kan niet anders dan dat nieuws ook aanvaarden en doorgeven; maar eigenlijk wil het Medium dat soort nieuws niet. Of het moet vooraf door de eigen machinerie zijn gefilterd.

De nieuwe historici zijn geobsedeerd door de gebeurtenisloosheid van de geschiedenis. Ze noemen het 'mentaliteitsgeschiedenis'. Ze houden zich bezig met geologische metingen en beschrijvingen van de 'longue durée'. Geen duidelijk herkenbare feiten, maar voor het blote oog onzichtbare feitjes en gebeurtenissen, onmerkbare verschuivingen, teweeggebracht door de tijd, die de beddingen van de stromen na zovele jaren of eeuwen een ander uitzicht geven.

Veel hedendaagse filmmakers hebben dat gemeen met de hedendaagse historici: ze laten het trage registreren zien, ze leggen het verloop van de tijd vast in vierentwintig beelden per seconde, en na duizenden seconden merkt de toeschouwer dat het beeld veranderd is.

Maar even goed als de historici, moeten zij *punten* zetten; moeten ze segmenten decouperen, grote blokken uithouwen en met elkaar in verband brengen. Het microscopische correleren ze aan het macroscopische. Wie in de stroom van de geschiedenis en de tijd enkel het vlieden ziet en niet de wijzigingen aangebracht door de bedding en de oevers, aan het landschap eromheen, doet niet aan geschiedschrijving. Ook de chroniqueur van het dagelijkse leven, of de dagboekschrijver – microscopisch en bijziende met zijn 'reale Nichtigkeiten' (Freud) – brengt articulaties aan, laat het ene feitje op het andere scharnieren.

Dubbelzinnig en schijnheilig medium dat alleen maar articuleert (en hoe!) om beter te kunnen laten kabbelen (en hoe!). Het Medium is een en al digitaliteit, terwijl het steeds maar pretendeert analogie te zijn.

Het Medium geeft steeds maar voor de actuele gebeurtenissen te reflecteren en als er dan iets actueels gebeurt dat niet voorzien was, weet het Medium er geen raad mee. Dat hoeft niet eens een catastrofe of een natuurramp te zijn. Een vlieg op de neus van een omroepster brengt de 625 lijnen in de war. Terecht, want een omroepster met een vlieg op haar neus is geen omroepster meer, kan geen omroepster meer zijn.

II

Weer naar de grote storm, en wat ik erover las in de Britse zondagskrant. Of, ter afwisseling, het metro-ongeluk van Kings' Cross.

'Journalists, naturally, believe that (such) instant technology is essential if television is to fulfil one of its greatest promises – to put viewers in touch with events while they are still current.'

De wekelijkse televisiekroniek (Patrick Stoddart, *Sunday Times*, 22 november 1987) is zich terdege bewust van 'het evenement' dat de informatie over de Kings' Cross-ramp die week voor het Medium betekende. De rechtstreekse uitzending, althans zo menen de journalisten, is een essentieel gegeven van het televisiemedium. Tenminste wanneer televisie een van haar grote beloftes wil waarmaken. Televisie heeft ons ooit eens iets beloofd en dat moet zij steeds opnieuw proberen waar te maken. Maar de belofte is nog steeds niet vervuld: de technologie probeert die belofte nog steeds zo goed mogelijk te realiseren. 'Once in the future... there will be... TELEVISION!' zo luidt het (nieuwe) oude verbond. (Terloops, wat me weer eens opvalt is de pseudo-naïviteit die pretendeert dat televisie nog steeds in haar 'kinderschoenen' staat. Hoelang nog denken we dat monstertje onvolwassen te kunnen houden!) Maar dit is slechts de retorische inzet, want nu volgt de kern van de zaak:

'But as many of them have also long suspected, there is a downside, and the aftermath of Kings' Cross inferno on Wednesday night confirmed their worst fears. In the understandable scramble to transmit live and vivid pictures, there was a near-breakdown in the system of checks and balances through which news stories are normally filtered on their way to the screen. Editorial judgment, in terms of taste, accuracy and calm assessment was in danger of being bypassed by the immediate drama. This is not a criticism of the

journalists at Kings' Cross, not for their editors back at the BBC News and ITN, but the truth is that none of them had the time to think but merely to react.'

Wat een prachtig stukje proza, wat een prachtige onbewuste demonstratie en blootlegging van de paradoxen van het Medium! Enerzijds dus, hebben we die grote Belofte, die essentiële taak van het Medium: live te zijn. Anderzijds, wanneer er dan iets gebeurt (*in the understandable scramble to transmit live and vivid pictures*), is er een ineenstorting van het *systeem* (*a near-breakdown of the system*). Het systeem dat bestaat uit *checks and balances through which news stories are normally filtered on their way to the screen*. Het *systeem* wordt beveiligd door een continue *controle* van de *news stories* (gebeurtenissen zijn 'news stories') op hun weg naar de buis, nadat ze, normaal gesproken, *gefilterd* zijn. Hier heeft men dus blijkbaar van de feiten geen verhaaltjes kunnen maken; ze waren niet gechecked en gecontroleerd op hun te filteren weg naar het scherm! Het *drama* (nog een literair genre!) was er de oorzaak van dat de *editor*, die daar zit om te oordelen volgens de criteria van *goede smaak*, *exactheid* en *gewicht*, gepasseerd werd. De beelden vonden rechtstreeks hun weg naar de kijker (doch zie hierna § 12), het Medium had slechts de tijd om te reageren, en niet om na te denken! Kortom: de journalisten hebben enkel maar doorgegeven, ze hebben niet gefilterd, niet geduid.

Ik citeer verder: '*The unhappiest victim of techno-strike was NEWSNIGHT on BBC 2 – a programme renowned for its thoroughness and thoughtfulness, but which on this awful occasion seemed strangely helpless. Clearly, NEWSNIGHT's attempt to tell the story* [sic], *drawing on often contradictory information, and dogged by the fear of saying or doing ANYTHING that might offend the potentially bereaved, was made infinitely more difficult by the irresistible flood of live pictures which were coming unedited* [re-sic] *to the screen. It all happened too fast, and the result was confusing.*'

Het Medium (in casu: NEWSNIGHT) is geparalyseerd: de gebeurtenissen stromen binnen zonder dat ze gefilterd of gekanaliseerd kunnen worden. Het criterium van 'goede smaak' verhindert NEWSNIGHT om ook maar iets te zeggen of te doen. De laatste zinnen suggereren bij mij onvermijdelijk: jammer dat deze catastrofe zo onverwacht geschiedde; jammer dat we het niet beter hebben kunnen plannen in ons nieuwsmagazine, waardoor onze gebruikelijke ernst en grondigheid in het gedrang zijn gekomen. Jammer toch, want anders had NEWSNIGHT de belofte kunnen vervullen – de belofte '*to put viewers in touch with events while they are still current*' – op de manier die het Medium geëigend is.

En wat is deze manier? Zoals ITN het deed:

'*Easily the most dignified and collected coverage came from ITN – not in the main news, but in a special report which began at 12.45 a.m., after both BBC-channels had closed down. It was better because the team who compiled it (led in the studio by Alastair Burnet at his most sombre) had the time to catch his breath, separate facts from frantic rumor, and – most importantly – edit pictures which had been pouring in from ITN and TV-am cameramen during the evening.*'

Slechts één alinea in televisie-ideologietaal, maar boordevol dubbelzinnigheden. Zoals bijvoorbeeld het feit dat 'nieuws' wordt 'gegaard', *coverage* wordt genoemd; alsof er een net wordt gespannen over de veelheid aan feiten en feitjes. De beelden *stroomden* (*pour*) binnen die avond, zoals men zegt van de regen (en we houden natuurlijk niet van de regen!). Veel beter is het wanneer we deze beeldenstroom kunnen uitstellen – a special report, heet dat dan – en wanneer het kaf van het koren kan worden gescheiden. Het team kan dan op adem komen, en de presentator is dan op z'n minst in staat zijn meest ernstige gelaat op te zetten (*Alastair Burnet at his most sombre*: keurig zo! Prima informatie!)

De andere journalisten, die van BBC 2 die tijdens de gebeurtenissen zelf verslag ga-

ven, waren zo buiten adem dat ze waarschijnlijk niet in staat zijn geweest hun adequate nieuws-masker op te zetten.

Uiteraard, dit uitstel bood de kans om de feiten te onderscheiden van de valse berichten. Maar wat moet je dan wel onder 'feiten' verstaan? Het belangrijkste hierbij (zo benadrukt Stoddard zelf: most importantly) is immers to edit the pictures! En wat we onder editing dienen te verstaan is precies de verzoening van de 'oude belofte' met de normale televisiepraktijk.

12

Alsof er nog onvoldoende ambivalentie en paradoxen in het spel waren geweest, kreeg deze kroniek over de Kings' Cross-ramp de week daarop in dezelfde rubriek van de *Sunday Times* nog een veelzeggende correctie. De krant kreeg een rectificatie binnen van de redactie van NEWSNIGHT, waarin de journalisten de recensent er op wezen dat ze ('hoe zou het!') hun programma beslist niet live hadden uitgezonden, maar dat er wel degelijk de gebruikelijke 'editing' en 'filtering' aan te pas was gekomen. Blijkbaar alleen minder zorgvuldig dan gewoonlijk, zodat de *Sunday Times*-recensent had kunnen denken hier te maken te hebben met live informatie. 'I (. . .) know now that Newsnight used only a couple of sequences live from Kings' Cross that night, and that the other images we saw were not rushed unedited to the screen. They just looked as though they were.'

13

Een collega van Patrick Stoddard, David Sinclair, schrijft een paar weken later in dezelfde *Sunday Times* (13 december 1987) een artikel over de verhouding van het Medium tot de geschiedenis, onder de veelzeggende titel: 'All our todays; all too soon':

'The word "historic", according to the Oxford Dictionary, is normally to be used to past events. These days, however, it is an adjective that is part of the common currency of journalistic description of contemporaneous events, and last week's shenanigans in Washington caused it to be flung about with more than usually wild abandon. (. . .) The relationship between television and history is an uncomfortable one. Certainly, the small screen in the living room can and does vividly illustrate aspects of the past that might otherwise be confined to the often dense pages of history books. On the other hand, the immediacy and intrusiveness of television endows both past and current events with a "historical" importance they do not always warrant. The result is a blurring of our perceptions of history and its relevance to the present. A couple of centuries ago, the great German dramatist and historian Schiller said that the worlds' history was the worlds' judgement. On this basis, context is all-important, and that is what television finds it difficult to provide. What fascinates is the peep-show quality- rather than the subtleties of the content.'

Wat aan de actualiteits-reflectie bij het Medium ontbreekt is wat traditioneel 'historische dimensie' genoemd wordt. Het Medium situeert het heden van de actualiteit in een eeuwig heden; dat van gisteren, zowel als van morgen.

Wanneer het medium zichzelf probeert te situeren – of pretendeert dat te doen –, wanneer het Medium vertelt over zijn eigen geschiedenis, dan wordt die onmacht nog scherper, en grenst snel aan geschiedsvervalsing. Maar dit onderwerp komt in een volgende 'Flow' uitvoeriger aan bod.